

Никола М. Поткоњак¹

ШКОЛА МОЖЕ БИТИ ИНОВАТИВНА САМО АКО ИМА ИНОВАТИВНЕ НАСТАВНИКЕ

Резиме. У прилогу се полази од три основна става: 1. школа може бити иновативна само ако има иновативне наставнике; услови за иновативни рад су веома важи, али они остају мртви ако нема наставника који ће их користити у свом раду; 2. иновативни наставник је онај који има развијене одговарајуће особине и својства; 3. факултети на којима су образују наставници у Србији не оспособљавају их за иновативни рад у школи.

Кључне речи; иновације, иновативна школа, иновативни наставник, образовање иновативних наставника.

Основни, најважнији и кључни чинилац и носилац иновација у васпитно-образовном и наставном раду који се организује у школи јесте *наставник*. *Без иновативних наставника нема и не може бити ни иновативне школе.*

Није, дакле, реч о наставницима уопште, већ о *иновативним наставницима*, наставницима оспособљеним да *мисле и делују* иновативно, о наставницима који се *боре* за стално и систематско *мењање* и *унапређивање* *васпитно-образовног и наставног рада* у школи.

Разумљиво, ни на који начин не треба потцењивати нити омаловажавати значај и потребу *услова* за иновативно деловање наставника у школи. Реч је о *простору, опреми, материјалним средствима и организацији* школе, о раду *стручних сарадника* (школских педагога и психолога) и *органа управљања школом*, о *односима* који постоје у школи међу свим битним чиниоцима за педагошки рад. Без обзира на веома велики значај поменутих услова, они, ипак, нису пресудни да ли ће нека школа бити иновативна или неће. Доказ су школе које, мање-више, имају обезбеђене све (или

---

¹ miknikpo@eunet.rs

већину) поменутих услова за иновативни рад, па, ипак, ни на који начин се не могу сматрати иновативним. Сигурно је да у таквим школама не постоје иновативни наставници. Недостају наставници који ће постојеће услове користити за иновативни рад. Када би такви наставници постојали, чак само и једна мања група њих, они би створили у школи *иновативну атмосферу, иновативно окружење*, подстакли би и остале наставнике да почну да иновативно делују. Школа би тада постала иновативном.

Основна питања која се постављају јесу:

1. која се школа може сматрати иновативном;
2. који се наставник може сматрати иновативним, које професионалне и личне особине и својства такав наставник треба да поседује;
3. да ли ми у Србији, током иницијалног образовања будућих наставника, као и током њиховог стручног усавршавања, припремамо и оспособљавамо наставнике за иновативни рад у школи?

Покушаћу кратко одговорити на та три питања.

Прво питање.

Која се школа може сматрати иновативном?

Иновативна је школа она у којој преовладава *уверење* (које је прерасло у *општи став свих субјеката у школи*) *да васпитно-образовни и наставни рад у школи и резултати који се тим радом постижу нису никад толико добри да се не би могли стално побољшавати, унапређивати, иновирати, учинити још бољим, успешнијим и квалитетнијим*; школа у којој сви субјекти, а пре свега, наставници као кључни носиоци педагошког рада, такво уверење не прихватају само формално и декларативно, већ је оно постало *основа* њиховог свакодневног практичног педагошког рада, *лични став* према остваривању свих васпитних и образовних задатака школе: школа у којој је развијен висок ниво *одговорности* за ученике /васпитанике и за резултате које они постижу; школа у којој постоји *иновативна атмосфера*; школа у којој постоје основни *услови* за иновативни рад. Наставника.

Друго питање. Иновативни наставник је онај који поседује следеће основне особине и својства:

- прихвата позив наставника као своје *ИСТИНСКО ЖИВОТНО ОПРЕДЕЉЕЊЕ*, не односи се према свом педагошком раду чиновнички и формално, који једва чека да прође његово „радно време“ и да изађе из школе и престане мислити на свој „посао“; наставник који се не бави педагошким радом само због тога што му је то запослење од кога (како-тако) може да живи, није онај који ће напустити то занимање чим се појави неко друго (боље плаћено) радно место и сл.;

- који *ВОЛИ* свој позив и педагошки рад, који *ВОЛИ* и *ПОШТУЈЕ* своје ученике/васпитаике и има много *РАЗУМЕВАЊА* за њихове проблеме и тешкоће;

- који је *СВЕСТАН* да његов успех у васпитавању и образовању ученика зависи од тога колико он *ЛИЧНО УЛАЖЕ СЕБЕ* у свој педагошки рад, колико он лично *ЗНА*, колико *УЧИ* и *УСАВРШАВА СЕ*, колико се *СТРУЧНО* самообразује; који не само *ЗНА* већ је и *УВЕРЕН* да не може постизати виши *КВАЛИТЕТ* у свом педагошком раду без сталног стицања нових знања; код кога постоји развијена *СВЕСТ* да стално мора *УЧИТИ* и *КРИТИЧКИ* се односити према свом педагошком раду;

- наставник који је оспособљен да *КРИТИЧКИ* мисли и *ПРОЦЕЊУЈЕ* свој рад, који *НИЈЕ ЗАДОВОЉАН* са оним што постиже својим радом, који је стално „окупиран“ идејом како да *УНАПРЕДИ* и *ПОБОЉША* свој рад, како да га *ИНОВИРА*; наставник код кога постоји „педагошки немир“, који му не дозвољава да се мири са постојећим, већ га „тера“ да стално трага за *НОВИМ* и *БОЉИМ*;

- наставник који *КРИТИЧКИ* чита и проучава *СТРУЧНУ ЛИТЕРАТУРУ* и *ПЕДАГОШКУ ПЕРИОДИКУ* и стално трага за оним што би могло допринети унапређивању његовог рада, вишем квалитету тог рада, који ништа не прима на „први поглед“ као „здро за готово“, већ о свему размишља и критички га процењује из аспекта свога рада;

- наставник који *НЕ* мисли и *НЕ* делује по калупима, шаблонима, на уобичајен начин, који се *НЕ* боји новина – да ствари *ВИДИ* и да *ЛИЧНО ПОСТУПА* на

другојачији начин, претходно све сам добро стручно осмисливши и засновавши;

- наставник који је *спреман за промене* у педагошком раду, који се не плаши *додатног* рада који мора уложити у те новине, коме то ни на који начин није „терет“, „губљење времена“, ни „узалудан посао“;

- наставник који се, једном речју, *стваралачки односи* према свом раду и резултатима које тим радом постиже;

- наставник који ниједну промену – иновацију – у свом педагошком раду не предузима без солидне *припреме*, јасног и целовитог одговора на следећа питања: *шта* жели да мења (јасност предмета иновације), *зашто* то жели да мења (јасност циља мењања – иновације), *како* да промену практично изведе (процес иновирања), *како* да предузету промену прати и *како* (објективно и непристрасно) да утврди *стварне резултате* изведене промене у васпитно-овразовном и наставном раду, да *критички* процени добијене резултате и да *донесе одлуку* да ли ће и у којој мери наставити да ради на *нов начин* у свом педагошком раду;

- наставник који је оспособљен да *управља својим иновативним радом* (стручна и методолошка оспособљеност) по оној једноставној, али веома значајној процедури: *планирај, практично уради, прати, утврди, анализирај, критички оцени, примењуј, унапређуј*. У овом склопу наставник треба, поред осталог, да је добро упознат и практично оспособљен за организовање и извођење *примењених* и *акционих* педагоских истраживања;

- наставник који има веома развијено осећање *одговорности* за свој рад, за своје ученике/васпитанике, *смелости* и *храбрости* да се суочи са проблемима у свом педагошком раду и да их *систематски* и *упорно* решава на најбољи могући начин и у *право време*;

- наставник који има смисла за *тимски рад*, јер иновације најчешће захтевају сарадњу и координацију иновативног рада са колегама, стручним сарадницима, управом школе, стручњацима и институцијама ван школе;

- наставник који је оспособљен *да преноси на друге* своја сазнања и искуства из иновативног рада;
- и, напослетку, наставник коју своју неспремност да мења (иновира) и унапређује свој педагошки рад не налази стално *изван себе* (нема услова, нема средстава, мала плата, нема времена и сл.) већ само у *себи самоме*.

Листа совјстава и особина иновативног наставника није напред дата ни по редоследу значења нити је то нека ранг листа. То и не било могуће учинити. Све напред поменуто је подједнако значајно и када се све то стекне код једног наставника за њега се може рећи да је *иновативни наставник, иновативно оријетисан и оспособљен наставник*.

Да на крају кажемо и то да није тако лако бити иновативни наставник у школи у којој нема иновативне атмосфере, у којој већина наставника само „отаљава“ своје обавезе и задатке, у школи у којој постоји одбојност према новинама и променама устаљеног (убичајеног) начина рада, односа, према новим мерилима процене квалитета рада наставника, у школи у којој ни стручни сарадници ни руководство школе нису иновативно оријетисани. У таквој школи брзо ће бити „ућуткани“ они појединци, па и мање групе наставника, који желе нешто да промене, да учине другојачијим, да иновирају и унапреде. Они који се томе противе наћиће хиљаду „ваљаних разлога“ да онемогуће оне који желе ново и другојачије у школи од постојећег. Радоваће се такви сваком неуспеху „иноватора“, чиниће им намерно различите сметње у њиховом иновативном раду. И то ће бити, сигурно је, најтежа битка коју ће морати иновативно оријетисани наставници извојевати ако желе да успеју.

Треће питање.

Да ли ми у Србији, током иницијалног образовања будућих наставника и током њиховог стручног усаврашавања, образујемо и практично оспособљавамо иновативне наставнике?

Наш одговор је, нажалост, негативан на постављено питање. Чак и онда када је реч о образовању васпитача предшколских установа и о

образовању учитеља, који су, иначе, најбоље и теоријски и практично оспособљени за педагошки рад. О осталим наставницима, који једва стичу неко стручно позивно образовање (психолошко-педагошко-методичко), односно, о онима који се и без таквог стручног образовања нађу у нашим школама (највише у бројним стручним школама) да и не говоримо.

Одмах да нагласим да није реч о томе да у образовању и усавршавању наставника код нас *недостаје нека научна и стручна студијска дисциплина*, па чак није реч ни о недостатку неких најважнијих *садржаја* у оквиру постојећих дисциплина (ово се односи, пре свега, на педагошке и учитељске факултете), већ је реч о *начину(методама)* како се ти садржаји, који су значајни за иновативни рад будућим наставницима преносе, посредују и дају студентима и како се захтева да их они *уче* и на испитима као *научене* искажу.

Као што се из напред наведених особина и својстава иновативних наставника може видети, реч је, пре свега, о *свести, схватању, ставовима, убеђењима и односима* таквих наставника према својој професији, према васпитно-образовном и наставном раду, према својим ученицима, односно васпитаницима, који су тим радом обухваћени.

У процесу иницијалног образовања будућих наставника, па и процесу усавршавања наставника, служи се код нас класичним облицима, методама и организацијом студирања, савладавања садржаја студијских дисциплина. Од студената се углавном тражи да те садржаје „науче“ и да их, опет на класичан начин, репродукују на испиту и на тај начин „покажу“ да су их „савладали“. Ситуација се много не мења ако се уместо класичних испита (или упоредо са њима) знање студената провера одговарајућим тестовима. Тиме се само повећава објективност *репродуковања* запамћеног знања студената. На тај начин се *не проверавају* оне особине и својства које треба да има иновативни наставник.

Током студија, чак и на изразито наставничким факултетима, као што су педагошки и учитељски факултети, не ради се много на развијању *критичке*

свести и мишљења код студенета, *отворености* за ново, на развијању става да се не ради *на устаљен, „уобичајен“ начин, по шаблонима и калупима*, не развија се код студенета, будућих наставника, *критички немир* ни према знањима, ни према литератури у којој су она садржана, па не ни према оном што професори у својим предавањима саопштавају студентима, не развија се *критички став* према пракси рада у нашим школама (приликом практичног рада и вежбања студената у школама и разговорима који се после тога воде), не развија се код студента *смелост* да раде на другојачији начин од постојећег (на пример, током студија, учења, полагања испита, израде семинарских и дипломских радова и сл), не захтева се да сами студенти нешто *ново* уносе у свој рад, не развија се код студенета *одговорност* за будући педагошки рад, одговорност за квалитет тог рада и за правилне сарадничке односе са субјектима који су њиме обухваћени у школи у којој ће радити будући наставник и сл. Једном речју *не оспособљавано, са јасним циљем и задацима, систематски, будуће наставнике за прихватање и практично уношење иновација (нових начина, облика и метода рада) у сопствени педагошки рад, као најпоузданији пут за постизање вишег квалитета у педагошком раду.*

Речено ће се тешко постићи док год се не почне да ствара *иновативна атмосфера* и у оквиру институција - факултета - на којима се образују будући наставници. Ако се у таквој институцији плаше новина (иновација), ако професори који у њима раде нису много спремни да раде *другојачије* у односу на друге факултете и на устаљене начине рада, ако нису *отворени и пријемчиви* за новине – онда не треба много очекивати да ће из таквих институција излазити иновативно оријентисани и оспособљени будући наставници.

У почетку, када су оснивани учитељски факултети у Србији (1993) чињени су извесни напори да се они не „усклађују“ по начину рада и организацији са осталим факултетима. Било је више предлога да се учитељски факултети по систему студија, начину изучавања студијских дисциплина и њиховим

међусобним повезивањем, по средствима и методама који се користе током студија, по организовању праксе и порактичног рада студенета, по организацији испита, утврђивању оцена (елемената који се епри томе узимају у пбзир), по укључивању и активизацији студенета током студија у истраживачки рад, као и по опремљености итд. *разликују* од осталих факултета. Нажалост, то није трајало дуго. Сами ти факултети, односно професори који су на њих дошли, упорно су захтевали да учитељски факултети, пошто-пото, *лично* на остале факултете и да се од њих ни почему не разликују. Томе су много допринели и „законодавци“. Њима је увек најлакше да једним законом (звао се о закон о универзитетима, односно о високошколском образовању и сл.) на *исти начин* реше основна питања за *све* факултете и универзитете. Они нису прихватили да се рад учитељских факултета „уреди“ посебним законом и на посебан начин у оквиру неког општијег закона за тај ниво школског образовања. У томе су имали, нажалост, свесрдну помоћ самих учитељских факултета. Они никако нису хтели да се „разликују“ од осталих факултета. Неоправдано су се плашили тобоже за статус тих факултета, а уствари плашили су се за свој статус. И то је било важније од свега осталог. Плашили су се да ће онда бити факултети „другог“ - „нижег реда“, иако то нико нигде није ни исказивао нити предлагано. Реч је била само о захтеву за другојачијом *организацијом* рада тих факултета, о већој њиховој *слободи* да сами ти факултети уређују своју организацију и рад водећи, првенствено, рачуна какве стручњаке васпитавају и образују. И сада се налазимо ту где се налазимо. У свему су учитељски и педагошки факултети изједначени са осталим факултетима, али на штету онаквог образовања будућих стручњака – учитеља и васпитача предшколских установа - који су нашим школама и данас, а још више ће сутра и те како бити потребни.

Остали факултети, који се често називају „наставнички“ (филозофски, филолошки, природно-математички, за физичко васписање), на којим се образују наставници, рецимо то отворено, тек *узгред*,

још су много даље од оспособљавања наставника за иновативн рад у школама.

Да се вратимо на почетак. Када смо уместо учитељских школа у Србији отварали педагошке академије (1971.г.), а уместо њих учитељске факултета (1933.) упорно смо доказивали, сасвим оправдано, предности вишег - универзитетског - *нивоа* образовања будућих учитеља. Пракса је то у протекле, скоро две деценије, потврдила. И то је оно што је добро и позитивно.

Нисмо, међутим, никад много говорили и критички писали о томе што смо *изгубили* када смо укидали „добре, старе учитељске школе“. Ни у педагошке академије, а поготово на учитељске факултете, нисмо успели да *пренесемо* нити у њихов живот и рад да *уградимо дух* и *атмосферу* учитељских школа. И то није добро.

Ученик који је уписивао учитељску школу од првог данаведеног у тој школи живео је у *атмосфери*, у *окружењу* да ће бити *учитељ*, да је то нимало лак, чак мало друштвено признат, али веома частан, узвишен и одговоран позив (професија). Ниједан појединачни наставник учитељске школе није био „задужен“ за такво васпитавање будућих учитеља. *Сви* су они својим *ставовима* и *понашањем*, односом према школи у којој су радили и према ученицима, будућим учитељима, код својих ученика развијали и васпитавали посебан *однос* према позиву који су изабрали. Мало је у тим школама било наставника (а они су посебно бирани међу најбољима) који су се формално односили према својим обавезама и према својим ученицима, који својим радом, ставовима и личним односима и примером нису показивали и стављали до знања својим ученицима *значај професије за коју се припремају*. Имали смо тада, готово по правилу, најбоље учитеље у наши школма.

Такав *дух*, таква *атмосфера*, такво *окружење* *васпитавају будуће наставнике* више него празне речи које им се често упућују, више него многа знања која стичу и механички меморишу и репродукују током студија. И док не створимо такву *атмосферу* на факултетима на којима будући наставници стичу

иницијално образовање, у коју је уткано и њихово оспособљавање за иновативни рад, нећемо имати наставнике који ће бити *носиоци иноватиног рада у школи*, који ће школу чинити *иновативним*, а то значи, нећемо имати школе у којима је борба за *виши квалитет рада и резултата педагошког рада*, циљ и саставни део свакодневног рада сваког наставника.